

Beran Ferenc

Család a társadalom szolgálatában az egyház tanítása szerint

Tanulmányunkban – az egyház társadalmi tanítása szerint – azt vizsgáljuk, hogy a keresztény értékrendet követő családok milyen hatással lehetnek a válsággal küszködő mai társadalom életére. Az utóbbi időben ugyanis sokat lehet hallani arról, hogy a társadalomban válság van. Tanulmányok, esszék születnek arról, hogy ez a válság a társadalmi élet főbb területein érezhető. Néhány példa: veszélyben a *család*: az emberek félnek házasságot kötni és gyermeket vállalni. A *gazdaság* lendülete megtorpant, csökkent a termelés, nőtt a munkanélküliség. A liberális társadalomban csökken az állam szerepe, így kevesebb pénz jut a szociális támogatásokra. A *globalizáció* nemcsak az értékeket, hanem a torzulásokat is közvetíti más országok felé. A föld *ökológiai* egyensúlyát komoly veszély fenyegeti. S végül: a föld népei által oly kívánt *béke* is állandóan veszélyben van, mert a régi ellentétek újra felszínre törnek, és a háború sokak számára gazdasági hasznot hoz.

A család hatása a társadalomra

Közös tapasztalat, hogy társadalom életére kiemelkedően fontos hatással van a családok élete. A családok ugyanis a társadalom legkisebb természetes egységét, „sejtjeit” jelentik, amelyekből a nagyobb egység felépül.¹ A társadalom és az emberi test felépítése között hasonlóság fedezhető fel. Ahogyan az emberi testnél az egyes sejtek sérülései hatással vannak az ember életére, úgy a társadalomban a sérült családok hatással vannak a közösség egészére. De az is igaz, hogy miként a személy tudatos célkitűzése, döntése és lelkierője hatással van a testének legelemibb részeire, úgy a társadalomban elfogadott családkép, „modell” és az ennek megfelelő politikai irányelvek szintén befolyásolják az egyes családok életét.

Az elmúlt évtizedek tapasztalata azt mutatja, hogy az állam családpolitikai döntései komoly hatással voltak a családok életére. Így például hazánkban a hatvanas években felismerték (már

akkor felismerték!), hogy romlanak a népességi mutatók. Ezért 1967-ban bevezették a gyest (gyermekgongozási segélyt), majd 1973-ban további népessépolitikai intézkedéseket hoztak: bevezették a terhességi és gyermekágyi segélyt, továbbá több gyermek vállalása esetén támogatták a lakásvásárlást. A rendelkezések elérték céljukat: nőtt az élve születések, csökkent a magzatelhajtások száma.² Sajnos ezek a rendelkezések csak átmenetileg állították meg a népesség fogyását. Ezért most is olyan törvények bevezetését ígérik, amelyek erősítik a családokat és a társadalmat. Ilyen a személyi adózás szempontjából figyelembe vett adóalap, annak gyermekek számától függő differenciált csökkentése, és a gyermekvállalásból származó nyugdíjhátrány kompenzálása.

A következőkben a II. Vatikáni Zsinat dokumentumait, a Familiaris consortio-t és további egyházi iratokat felhasználva a családnak a társadalom életére való hatását vizsgáljuk. A sokféle hatást három szempont köré csoportosítjuk. Ezek: az élet elfogadása, az értékekre való nevelés és a társadalmi problémák iránti érzék kialakítása.

1. Az élet elfogadása

Ahogy a bevezetőben mondtuk, a család a társadalom sejtje és pillére. Ezek a képek jól jelzik a család különféle feladatait is. Az emberek családban sajátítják el a társadalmi élethez szükséges ismereteket, az emberi kapcsolatok modelljét, a kultúrát, ami kezdetben mint bölcső, később mint egy ház, családi és baráti kapcsolatokat jelent. Minden emberi kapcsolatnak és kultúrának alapvető feltétele azonban maga az élet, vagyis a „gyermekek világra hozása”.³ Ha a házasságokban nem fogan élet, a kapcsolatok, a kultúra mind csak lehetőség marad. Így nem csak a család, hanem a társadalom is elveszti az értékeket, amelyeket hordoz. Az egyház nem társadalmi vagy kulturális megfontolásból buzdítja a házastársakat a gyermekvállalásra, hanem azt tanítja, hogy ez a házassághoz természete,

lényege szerint hozzátartozik. Egy férfi és egy nő kapcsolata a gyermekek elfogadásában, vagyis a családban válik teljessé. A családban a Szentháromság képe tükröződik vissza. A Szentháromság belső misztikus életében az Atya és a Fiú kölcsönös szeretetének személylé válása a Szentlélek.

Ha a világ népességének alakulását nézzük, felemás kép tárul elénk. A világ népessége rohamosan növekszik, becslések szerint eléri a 6,5 milliárdot. Ugyanakkor vannak olyan földrészek, ahol a születés radikális csökkenésével a népesség is erősen fogy. Fájdalmas tény, hogy ez a fogyás Európára, a keresztény kultúra bölcsőjére jellemző. Sajnos ez a tendencia hazánkban is érvényesült. Az elmúlt húsz évben a termékenységi mutató 1,92-ről 1,1-re csökkent, az abortuszok száma ugyanakkor magas. Hazánkban a Ratkó-korszak idején tiltott volt a művi terhességmegszakítás. Az 1956-os abortuszliberalizáció óta több mint 5 millió terhességet szakítottak meg. A demográfiai helyzetet rontja az is, hogy a nők idősebb korban mennek férjhez, az első gyermek is később születik, és így csökken annak a valószínűsége, hogy több utódot vállalnak. Ezekkel az okokkal magyarázható, hogy 2010-ben hazánk lélekszáma 10 millió alá csökkent,⁴ és ha a tendencia folytatódik, évenként közel 40 000 fővel apadni fog.

Az élet elfogadását nem lehet csak biológiai szempontból nézni. A gyermek szempontjából nagyon fontos, hogy milyen lelkülettel várják megszületését, milyen légkör veszi őt körül. Kimutatható az is, hogy az emberi személyiség kibontakozásánál is meghatározó szerepet játszik a család. A családi körben megtapasztalt „ösbizalom” fekteti le azt a lelki alapot, amelyre később az ön-bizalom, kezdeményezőkészség és az önazonosság épülhet.⁵ Az a gyerek, akit otthon elfogadnak, és akivel naponta foglalkoznak, bátrabban indul az iskolába, meg mer szólalni az órákon, kész arra, hogy kialakulóban lévő véleményét megossza társaival, és ha kell, vitába is merjen szállni másokkal igaza védelmében. Nagyobb a valószínűsége annak is, hogy a kritikát is jobban el tudja viselni, hiszen családjában körében is megszokhatta, hogy az ő javát szem előtt tartva kijavítják a hibáit. Így a megjegyzést vagy ellenvéleményt nem rosszindulatú támadásnak, hanem segítségnek tartja. Később pedig alkalmas lesz arra, hogy másokkal együtt dolgozzon, elfogadja főnöke utasítását, vagy kellő módon tudja értékelni beosztottja véleményét.

2. Értékekre nevelés

A Szentírás tanúsága szerint Isten a saját képmására teremtette az embert, ezért az ember értelmével képes felismerni az értékeket, vagyis azokat az anyagi, szellemi létezőket, amelyek a javára válnak, amelyek kiteljesedését segítik.⁶ Az ember azonban belső gyengesége (áteredő bűn következménye) és a környezetében található rendezetlenség (világ bűne) miatt csak nehezen képes felismerni ezeket az értékeket, ezért nevelésre van szüksége. Az értékekre való nevelésnek át kell fognia az élet egészét. A legfontosabb értékek: a személy *tisztelete*; az *igazságság* készségének az elsajátítása, amely arra törekszik, hogy mindenkinek és mindennek megadja azt, ami neki jár; a *szerelem* erényének a gyakorlása, amely magában foglalja az önátadást; s végül az *érzelmi, szexuális* nevelést, amely az egymásért vállalt kölcsönös felelősségben valósul meg.⁷

Az értékekre való nevelés elsősorban a család feladata, azonban fontos szerepe van a társadalomnak is, hiszen az ismeretek elsajátítása és a társadalmi normák tiszteletben tartására való nevelés az iskolákban történik. A gyerekek az iskolában tanulják meg a közösségi együttélés törvényeit, a másokkal való szolidaritás fontosságát és formáit. Mivel azonban a nevelés elsősorban a családok feladata, ezért a társadalom úgy tudja ezt biztosítani, hogy támogatja a családokat. Olyan családpolitikát kell folytatnia, amely a *szubszidiaritás* elve alapján segíti a családi közösségeket, vagyis hogy az élet problémáit saját szintjükön tudják megoldani, és ne kelljen állandóan segítséget kérniük.⁸ Ennek érdekében például a társadalomnak biztosítania kell a munka lehetőségét, a család fenntartására képes ún. „*családi bért*”, továbbá anyagilag és erkölcsileg el kell ismerni a *nők* családban végzett munkáját.⁹

Ha a családi és az iskolai nevelés elmarad, a felnövekvő gyermek a saját tapasztalatai szerint ismeri fel a javát szolgáló értékeket. Az élet tapasztalata által felismert értékek maradandó nyomokat hagynak a lélekben, amelyek arra sarkallhatják az átélt, hogy tanúságot tegyen. Vannak azonban olyan esetek, amikor a keserű élmények olyan sebeket okoznak, amelyek a személyiség torzulásához vezetnek, amelyeket később csak nehezen lehet orvosolni. József Attila Talán eltűnök hirtelen című versében például keserűen írja: „dacból se fogtam fel értelmét az anyai szónak. Majd árva lettem, mostoha s kiröhögtem az oktatómat.” Végül a keserű tapasztalatokat egy szép

képpel érzékelteti: amit korábban „örök zöldnek” tartott, tehát amit elévülhetetlen értéknek gondolt, annak „száraz ágai zörgését” hallja. Az elszáradt ág zöreje jelzi, hogy valami végleg elveszett belőle.

A Szentírás a nevelésről

Az Ószövetség elsősorban a család nevelő tevékenységére hívja fel a figyelmet. Az szülők feladata, hogy felnyissák gyermekeik szemeit *Isten hűséges szeretetére*. Mózes például a Tízparancsolat értelmezésnél így buzdítja a szülőket: „Ha holnap megkérdezi a fiad, melyek azok a parancsok és törvények, amelyek az Úr szabott nektek, akkor így válaszolj fiadnak: A fáraó rabszolgái voltunk Egyiptomban, de az Úr erős kézzel kivezetett Egyiptomból.” (MTörv 7,20). Isten hűsége indítja az embert a parancsok megtartásra. A szülők további küldetésének számított azoknak az *erkölcsi erényeknek* a továbbadása, amelyek a társadalmi élet alapfeltételeit képezik. A Példabeszédek könyvének szerzője például a vagyongyűjtés helyett a *bölcsességre* buzdít: „A bölcsesség kezdete: szerezz bölcsességet, minden vagyonodon vegyél okosságot! Öleld magadhoz, akkor majd felemel, tisztességre juttat, hogyha átkarolod” (Péld 4,8). A család erkölcsi nevelésének társadalmi szempontból fontos jelentősége volt. A gyerekek Isten előtti felelősségtudatból, a szülők iránti tiszteletből elfogadták a társadalmi törvényeket is.

Az Újszövetségben a család közvetítette Jézus felé az értékrendet, és ő is elfogadta Mária-nak és Józsefnek nevelői útmutatásait. Az evangélium szerint „engedelmeskedett nekik” (Lk 2,51). A szülői tekintély elfogadása felnőtt korában is megmutatkozott. Elsődleges feladatának a Mennyei Atya akarátának teljesítését tartotta, de tekintettel volt Mária kérésére is. Ez mutatkozott meg a kánai menyegzőn, ahol Jézus édesanyja közbenjárására teszi első csodáját, változtatja a vizet borrá (vö. Jn 2,1-11). Később Jézus a messiási működése során, ha nem is beszélt kifejezetten a családi nevelés fontosságáról, de példát adott a felnőttek számára. Kézen fogta a gyerekeket, és azt mondta, hogy „ilyeneké a Mennyei ország” (Mt 19,14). Ezzel a tettevel a felnőtteket tanította, a gyerekek nyitottságát állította például a számukra, ugyanakkor felhívta a figyelmet arra is, hogy tegyenek meg mindent azért, hogy ezt a nyitottságot, őszinteséget a gyerekek meg tudják őrizni.

3. A szociális érzékenység elsajátítása

Az előző pontban az erkölcsi értékekre való nevelés fontosságát mutattuk be. Az erkölcsi nevelés egyik legfontosabb módja az ún. „szociális érzékenység” kialakítása, amely elsősorban a szegények, betegek, nehézsorsúak felé történő megnyílást jelenti. Ennek már gyermekkorban el kell kezdődnie. Ha a gyermek környezetében azt látja, hogy szülei figyelmes szeretettel fordulnak a környezetükben élő idősek, szegények, betegek felé, akkor a velük való törődés természetessé válik számukra. Az egyház a nehéz helyzetben levők segítségét a nevelés egyik legfontosabb feladatának tartja. Ez mutatkozik meg a házasságkötési szertartás befejező áldásában, ahol a pap arra szólítja fel az útra induló házastársakat, hogy legyenek Isten szeretetének tanúi a világban, hogy „a szenvedők és a szegények”, akik jók voltak, egykor hálásan fogadják őket Isten örök hajlékában.¹⁰

Arany János 1851-ben írt Családi kör című verse megkapó szépséggel írja le egy falusi család esetét, amelyet egy, a szabadságharcban megsebesült, segítséget kérő „hadfi” látogatása tesz különlegessé. A családfő és felesége tisztelettel fogadja a szegény koldust: asztalhoz ültetik, töltenek a tányérjába és korsójába, majd a vacsora után figyelmes szeretettel hallgatják elbeszélését a szabadság „véres napjairól” és a bujdosók nehéz sorsáról. Amikor pedig az addig tanuló nagyobbik fiú megkéri, hogy „meséljen még egyet”, az apja így feddi meg őt: „Nem mese ez gyermek”. Úgy tűnik, hogy a vers megírásnak egyik fontos oka annak jelzése lehetett, hogy a családi kör az a hely, ahol a gyermekek még a könyveknél is fontosabb ismereteket, erkölcsi értékeket sajátíthatnak el: a vendég- és a hazaszeretetet.

A Familiaris consortio kezdetű apostoli buzdítás megkülönböztetett figyelmet szentel ennek a feladatnak. A család társadalmi feladatainak a bemutatásakor az evangéliumot és Szent Pál apostolt idézi. Jézus a kicsik és elesettek megsegítésére buzdít: a kicsinyeknek adott pohár víz jutalmat érdemel (Vö. Mt 10,42). Szent Pál apostol pedig kifejezetten a vendégszeretetre serkent: „Legyetek vendégszeretők” (Róm 12,13).¹¹ Később II. János Pál pápának a vasárnap megszentelésével foglalkozó apostoli levele az Úr napját, mint a szolidaritás napját mutatja be, amely megvalósulhat „a magányos ember étkezésére szóló meghívásával, beteglátogatással, nélkülöző családok megajándékozásával, néhány óra önkéntes szolgálatra szentelésével.”¹² Azok a családok, akik vasárnap az Úr

asztalánál magukhoz veszik az Eucharisziát mint a szeretet szentségét, otthonukban a jó cselekedet által annak hatását meg tudják osztani másokkal.

Az utóbbi években a világválság miatt különösen nagy jelentőséggel bír, hogy a keresztény családok gyermekeik szociális nehézségekre való fogékonyágát, „érzékenységet” kialakítsák. Ennek a nevelésnek elsősorban szerény, a média fogyasztásra ingerlő hatását visszautasító *életformában* kell megnyilvánulnia. Ehhez az életformához hozzátartozik a környezetben élő szegények, betegek, idősök támogatása. Ezt az otthoni példát kell megerősíteniük az iskoláknak, ahol a tehetősebb szülők felé jelezni kell az iskola elkötelezettségét a szociális értékek iránt, és segíteni kell a rászoruló tanulókat. Csak erre az életformára épülhet rá az *erkölcsi nevelés*, amely megnyitja a gyerekek szemeit a világban tapasztalható igazságtalanságok következtében kialakult szegénységre, az igazságtalanságok elleni küzdelemre, és a mások megsegítésének kötelezettségére. Érthetővé kell tenni számukra, amit a szentek újrafogalmaztak, és amit az egyház társadalmi tanítása következetesen vall.

Az egyház a Teremtéstörténet alapján (Vö. Ter 1,28-29) kezdetektől fogva azt tanítja, hogy a földi javak tulajdonosa az Isten, aki a világot minden ember számára ajándékba adta. Ebben van a földi javak egyetemes rendeltetések a „gyökere”.¹³ Ez nem jelenti azt, hogy az egyház ellenzi a magántulajdont, de vallja, hogy a magántulajdon addig tekinthető jogosnak, míg nem sérti mások élethez való jogát.¹⁴ Szent Ágoston azt tanítja, hogy a szegényeken való segítség nem csupán „ex caritate”, hanem

„ex iustitia” kötelez. Ebből arra következtet, hogy a „gazdagok feleslege a szegények jogos tulajdona”.¹⁵ Az egyház társadalmi tanítását összefoglaló kompendium összekapcsolja „a javak egyetemes rendeltetéséről” és a „szegények mellett való elkötelezettségről” szóló alapelveket. A dokumentum II. János Pál pápa *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklikájára hivatkozva tanítja: „Napjainkban pedig, tekintettel a társadalmi problémák világméretűvé válására, ez a megkülönböztetett szeretet, az általa sugallt döntésekkel egyetemben, mindenképp ki kell terjedjen az éhezők, a koldusok, a hajléktalanok, az egészségügyi ellátást nélkülözők, s mindenekelőtt a jövő kilátástalanságában élő emberek mérhetetlen tömegére.”¹⁶

Összefoglalás

Tanulmányunkban azt a célt tűztük ki magunk elé, hogy – az egyház társadalmi tanítása szerint – a családnak a társadalomra gyakorolt hatását bemutassuk. Megállapíthatjuk, hogy a családok a gyermekek vállalása, a gyermekek értékre való nevelése, különös módon szociális érzékenysége kialakítása révén nagy hatással vannak a társadalomra. Fontosnak tartjuk annak hangsúlyozását, hogy a kereszténység által képviselt értékrend nem idegen az ember számára. A Teremtő ugyanis az emberi természettel együtt az értékek megismerésére irányuló vágyat is az emberbe oltotta. Meggyőződésünk szerint a társadalom „teste” akkor válik egészségesebbé, ha a „sejtek”, vagyis a családok ezeket az értékeket felismerik, és azok szerint élnek.

Jegyzetek

- 1 Vö. „Apostolicam actuositatem” kezdetű zsinati határozat a világi hívek apostolkodásáról, 11. II. János Pál pápa, „Familiaris consortio” kezdetű apostoli buzdítása, 42.
- 2 Vö. Valuch Tibor, Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében, Osiris, Budapest, 2005. 45. old. Magyar statisztikai zsebkönyv, KSH, 2002. 25 old.
- 3 Vö. Familiaris consortio 44.
- 4 Vö. Magyar statisztikai zsebkönyv, KSH, 2010. 3. old.
- 5 Vö. Erik Erikson, Identitár und Lebenszyklus, Schurkamp, Frankfurt, 1966. 150. old.
- 6 Beran Ferenc, Etika. Az értékek tisztelete, Gondolat, 2007. 53. old.
- 7 Vö. II. János Pál pápa, Familiaris consortio 37.
- 8 Vö. ETTK 252.
- 9 Vö. ETTK 251.
- 10 Vö. A házasságkötés szertartásának rendje, Szent István Társulat, 2006. 46. old.
- 11 II. János Pál Pápa, Familiaris consortio 44.
- 12 II. János Pál pápa apostoli levele a vasárnap megszenteléséről, 72.
- 13 Vö. ETTK 171.
- 14 Vö. Aquinói Szent Tamás, Summa Theologiae II-II q. 66 a. 2.
- 15 Szent Ágoston, in Ps., 147 Pl 37 1922.
- 16 ETTK 182. II. János Pál pápa Sollicitudo rei socialis kezdetű körlevele, 42.